

This is an electronic reprint of the original article. This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Vapaus uskoa - miten luterilaisesta Suomesta tuli moniuskontoinen?

Illman, Ruth

Published in:
Kaikki vapaudesta

Julkaistu: 01/01/2017

[Link to publication](#)

Please cite the original version:

Illman, R. (2017). Vapaus uskoa - miten luterilaisesta Suomesta tuli moniuskontoinen? teoksessa K. Enqvist, I. Hetemäki, & T. Tiilikainen (Toimittajat), *Kaikki vapaudesta* (Sivut 15–27). Gaudeamus. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020102788406>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Vapaus uskoa – miten luterilaisesta Suomesta tulee moniuskonnoinen Suomi?

RUTH ILLMAN

Lokakuun viimeisenä päivänä vuonna 1517 uudismiellinen pappi ja teologi Martti Luther julkaisi Wittenbergissä 95 teesiään, joissa hän käsitteli katolisen kirkon epäkoh-
tia ja ehdotti radikaaleja muutoksia sekä uskon tulkintaan
että sen käytäntöihin. Tästä syntyi liike nimeltä reformaatio, jonka seurauksena saivat alkunsa luterilainen kirkko ja
monta muuta protestanttista kirkkoa.

Näistä tapahtumista on kulunut 500 vuotta, ja siksi vuonna 2017 vietetään reformaation merkkivuotta niin Suomessa kuin maailmanlaajuisestikin. Reformaatio oli uskonnollinen mullistus, joka vaikutti laajasti yhteiskuntaan, aatehistoriaan ja kulttuuriin. Suomessa reformaation jäljet näkyvät paitsi uskonnossa, myös kielessä, koulutusjärjestelmässä, yhteiskunnan rakenteissa, kansainvälisissä suhteissa, arkisissa tavoissa, taiteessa, kalenterissa ja niin edelleen. Vaikka suomalaiset ovat tätä nykyä yksi maailman maallistuneimmista kansoista, reformaatio on edelleen tärkeä osa arkipäiväämme. Sen vaikutukset ovat niin syvällä yhteiskunnan rakenteissa, ettei niitä useinkaan huomaa tai ajattele.

Vielä 1980-luvulla yli 90 prosenttia Suomen kansalaisista kuului luterilaiseen kirkkoon, tänään enää noin 70

prosenttia. Tämäkin on kuitenkin kansainvälisessä vertailussa huikea luku: Isossa-Britanniassa esimerkiksi vain noin 17 prosenttia väestöstä kuuluu entiseen valtakirkkoon, anglikaaniseen Church of Englandiin. Suomessa, niin kuin muualla Euroopassakin, vain muutama prosenti kirkkoon kuuluvista käy kirkossa tavallisena sunnuntaina – suurimmalle osalle kirkko on paikka, jossa käydään häissä ja hautajaisissa, ehkä jouluna tai konserttivieraana. Vuonna 1922 suomalaisille myönnettiin lailla uskonnonvapaus, ja sen jälkeen uskontojen kirjo on kasvanut hiljaa mutta varmasti niin, että tänä päivänä maassa on yli sata rekisteröityä uskonnollista yhdyskuntaa.

Onko Suomi siis muuttunut luterilaisesta maasta moniuskontoiseksi maaksi, vai olisiko parempi kuvata Suomea uskonnollisesti välinpitämättömien luterilaisten maana, jossa muiden uskontojen ja katsomusten läsnäolo ja vaikutus kasvavat vuosi vuodelta?

USKONTOJEN MUUTTUVA KENTTÄ

Brittiläinen uskonnontutkija Linda Woodhead totesi Hufvudstadsbladetin haastattelussa heinäkuussa 2016, että hänen kotimaassaan uskonottomuus on ”uusi normaali”. Aikaisemmin ennako-oletus oli, että britti on anglikaani (tai ainakin kristitty), mutta nyt lähtökohtana on, että ”tavallinen” ihminen ei ole mukana missään järjestäytyneessä uskonnollisessa toiminnassa. Etenkin nuoret ottavat etäisyyttä kirkosta; he yhdistävät uskonnon väkivaltaan, kiihkomielisyyteen, järjenvastaisuuteen ja ahdasmielisyyteen.

Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että nykypäivän britit olisivat vähemmän uskonnollisia tai vähemmän

kiinnostuneita hengellisistä kysymyksistä kuin aikaisemmat sukupolvet, Woodhead korostaa. Uskonottomuus ei ole sama asia kuin ateismi, vaan lähinnä se tarkoittaa historiallisten uskonnollisten instituutioiden hierarkioiden ja opinkappaleiden vastustamista. Vanhoja uskonnollisuuden muotoja jätetään taakse ja omannäköistä hengellistä profiilia luodaan poimimalla uskomuksia ja rituaaleja monesta eri lähteestä.

Suomessa tilanne on osin samankaltainen, mutta erojakin löytyy. Täälläkin vastustetaan vanhanaikaisilta tuntevia uskonnollisia tapoja ja toimintamuotoja ja etsitään hengellistä inspiraatiota monesta eri traditiosta. Kuitenkin suurin osa ihmisistä pysyy myös valtakirkon jäsenenä. Miksi? Woodheadin mielestä tärkeä syy on se, että Suomessa luterilaisen kirkon johtajat ovat laajasti ja näkyvästi puolustaneet liberaaleja arvoja sekä yhteiskunnallisissa asioissa, kuten maahanmuutto ja talouskysymykset, että yksityiselämän kysymyksissä, kuten avioliitto. Britanniassa taas ihmiset kokevat, että kirkko on konservatiivinen ja tuomitseva: menneen ajan instituutio, joka sanoo, ”meillä on ainoa totuus ja kaikki muut ovat väärässä”, mihin moni vastaa, ”kiitos ja näkemiin”. Onko Suomen luterilainen kirkko näyttäytynyt avarakatseisempänä instituutiona?

Saattaa olla, mutta on muistettava, ettei luterilainen kirkko eivätkä sen miljoonat jäsenet puhu yhdellä äänellä. Uskonnollinen kenttä on muuttunut Suomessa ratkaisevasti viime vuosikymmenten aikana. Globalisaation myötä arvojen, elämäntapojen ja hengellisten valintojen moninaisuus on kasvanut nopeasti. Lisääntyvän liikkuvuuden ja kaupungistumisen seurauksena näkemykset yksilön, kulttuurin ja uskonnon rooleista arkipäivässä ovat muuttuneet. Poliitikassa ja taloudessa uusliberalismi jatkaa

voittokulkuaan: yhä kärkevämmin painotetaan yksilön oikeutta tehdä omaa elämäänsä koskevia valintoja, missä erityisesti kulutus- tai mediakulttuureilla on yhä suurempi rooli. Arvojen, ideoiden, katsomusten ja käytäntöjen moninaisuus kasvaa.

Myös maallistumisen aikakauden sanotaan olevan ohi. Klassiset sekularisaatioteoriat ennustivat, että uskonnot kuivuvat kasaan ja kuolevat sitä mukaa, kun tieteelliset ajattelutavat vahvistavat asemiaan. Oletus oli siis, että kaikki yhteiskunnat enemmän tai myöhemmin kehittyvät kohti suurempaa modernisaatiota ja rationaalisuutta ja että uskontojen asema niin kulttuuriselta, poliittiselta kuin yhteiskunnalliseltakin kantilta väistämättä heikkenisi tämän seurauksena. Tutkijat kuitenkin kyseenalaistavat tämän tulkinnan useista syistä. Ensiksikin tällaista yksiselitteistä ja lainmukaista kehitystä ei ole havaittavissa maailmalla. Toisekseen modernisaatio ja uskonnottomuus eivät aina kulje käsi kädessä: uskonnoilla voi olla hyvinkin vahva ja näkyvä rooli myös huipputeologisissa, demokraattisissa ja tasavertaisissa yhteiskunnissa sekä hyvin koulutettujen huippuosajien yksityiselämässä. Kehitys ei siis ole niin suoraviivainen. On kuitenkin totta, että perinteiset uskonnon muodot, kuten vakiintuneet instituutiot lukkoon lyötyine oppeineen ja jäykkine hallintokoneistoinen, ovat hiipumassa. Toisaalta on nähtävissä kasvava kiinnostus uusia uskonnollisia ja hengellisiä käytäntöjä ja ideoita kohtaan. Uskonnollisuus elää edelleen, mutta uudessa hahmossa. Tätä sekularisaatiosta kumpuavaa arvomaailman muutosta kuvataan käsitteellä postsekulaari, jälkimaallistunut.

Ruotsin kielen seisovaa pöytää tarkoittavaa sanaa *smörgåsbordet* on 1970-luvulta saakka käytetty ilmiötä

havainnollistavana metaforana. Tämän päivän maailmaa verrataan yltäkyläiseen noutopöytään, jossa eri perinteet, kielet, elämäntavat ja uskomukset elävät vierekkäin ja jossa ihminen saa valita vapaasti runsaiden antimien tarjonnasta. Tämä on kuitenkin tulkintana yksinkertaistava, sillä 2000-luvun yhteiskunnan ja arvomaailman tarjonta on paljon moniulotteisempaa kuin tämä mutkaton metafora antaa ymmärtää. Globalisaation vaikutukset eivät kosketa vain yhteiskunnan laajaa makrotasoa: ne heijastuvat myös intiimimmälle henkilökohtaiselle tasolle. Siksi uskonnollista ja kulttuurista moninaisuutta on ymmärrettävä uudella, paljon radikaalimmalla tavalla.

Moninaisuus ei tarkoita vain sitä, että ihmiset yhdistävät elämässään arvoja erilaisilla tavoilla, kuten noutopöydän äärellä kasataan oman maun mukainen herkkulautanen. Nykyään ei vallitse yksimielisyyttä siitä, minkä pöydän äärelle kokoonnutaan, mitä ruokalajeja on tarjolla, tai edes siitä, mitä ruoan valitseminen oikein tarkoittaa. Voiko olla varma siitä, että saman tarjottimen kaikki kakut maistuvat samoilta ja että ne maistuvat erilaiselta kuin kakut pöydän toisessa päädyssä? Saako maistella kaikkea ja sylkeä pois sen, mikä ei miellytä? Saako koota oman, oudon makuyhdistelmän, josta kukaan muu ei pidä?

Tällä vertailulla haluan näyttää, mitä syvälle ulottuva moninaisuus tarkoittaa. Amerikkalainen politiikantutkija William E. Connolly on ehdottanut termiä *deep pluralism* kuvastamaan tätä läpikotaista, liikkuvaa prosessia, joka ei rajoitu sen toteamiseen, että monet erilaiset, itsessään yhtenäiset kulttuurit, kielet ja uskonnot elävät rinta rinnan ja että ihmiset valitsevat mielensä mukaisesti näiden vaihtoehtojen joukosta. Connolly kyseenalaistaa ajatuksen moninaisuudesta yhdistelmänä arvoja, jotka valitaan toisistaan

tarkasti rajatuista kokonaisuuksista. Hänen mielestään muutoksen tuulet puhaltavat näiden keinotekoisien vastakkainasettelujen läpi. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että uskonnotutkijat havaitsevat sellaisia katsomuksellisia kaavoja, joita ei voi ymmärtää yksinkertaisesti vain erilaisina yhdistelminä pysyvistä, ennakkoon määritetyistä vaihtoehtoista. Pikemminkin on nähtävissä kehitys, jossa aikaisemmat positiot haastetaan, muotoillaan uudestaan ja yhdistetään uusilla, luovilla tavoilla. Ennen ajateltiin usein, että esimerkiksi kansalaisuus, kieli ja uskonto kulkevat käsi kädessä määrätyillä tavoilla, mutta tästä mutkattomasta kuvasta on luovuttava.

Tämä arvomaailmojen pirstoutuminen ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kaikilla ihmisillä on omanlainen elämänselitys. Olemme kaikki osa suurempaa kokonaisuutta, joka muokkaa ja määrittää meitä. Noutopöydän äärellä olemme taipuvaisia kokoamaan samankaltaisia annoksia kun he, joiden lähellä elämme.

USKONTOJEN JA KATSOMUSTEN KENTTÄ SUOMESSA

Kasvava kiinnostus hengellisyyttä kohtaan on nähtävissä niin Suomessa kuin maailmallakin. Yhä useampi kuitenkin jättää valmiit kokonaisratkaisut sivuun räätälöidäkseen oman hengellisyysprofilinsa monien eri uskonnollisten ja kulttuuristen vaikutteiden innostamana, usein sekoittamalla reippaasti sekä hengellistä että maallista sisältöä. Tämä selvisi Åbo Akademin laajassa PCCR-tutkimusprojektissa (*Post-secular culture and a changing religious landscape in Finland*), jossa kartoitettiin nykypäivän uskonnon ja hengellisyyden muotoja Suomessa vuosina 2010–2015. Professori Peter Nynäsin johtama noin 20

tutkijan ryhmä, jossa itsekin olin mukana, selvitti, miten uusi globaali ympäristö vaikuttaa ihmisten jokapäiväiseen elämään ja heidän näkemyksiinsä ja toimintatapoihinsa uskonnon alueella. Pehdyimme uusiin uskontomuotoihin ja uusiin tapoihin, joilla uskonto ilmenee niin yksittäisten ihmisten elämässä kuin yhteiskunnassa laajemmin. Seurasimme useaa nykyajalle tyypillistä ryhmää, jotka ovat löytäneet paikkansa niin sanotusti luterilaisen kirkon liepeiltä. Kirkko toimiikin usein taustalla, kun uskonnollisessa maisemassa raivataan uusia teitä: joko alustana, josta otetaan aktiivisesti etäisyyttä, tai ponnahduslautana kohti uutta. Uuden ja vanhan yhdistäminen on keskeistä monissa uusissa henkisissä ja hengellisissä käytännöissä, kuten enkeliterapioissa, rukousklinikoilla, joogastudioilla ja rummutuspiireissä. Niissä keskipisteeseen nousevat kehollisuus, yksilön kokemus ja tunteet, identiteettikysymykset sekä eri medioiden ja kulutustapojen seuraaminen.

Henkinen maailma, uskonto ja elämän suuret kysymykset kiinnostavat suomalaisia edelleen, mutta tavat, joilla tämä ilmenee, ja kieli, jolla tätä ilmaistaan, ovat muuttuneet. Uskonasiat ja uskonnollinen kirjo saavat myös näkyvämmän roolin tämän päivän julkisissa keskusteluissa, koska ihmiset puhuvat niistä avoimemmin. Aikakauslehdissä, television keskusteluohjelmissa ja blogikirjoituksissa julkisuuden henkilöt kertovat kiinnostuksestaan henkisiä kysymyksiä kohtaan ja vakaumuksestaan, jonka mukaan elämässä on muutakin kuin se, mikä on silmien nähtävissä ja käsien ulottuvilla. Hyvä esimerkki tästä on rocktähti Michael Monroen haastattelu Anna-lehdessä syksyllä 2016. Raamatusta Monroe toteaa, että hän kyllä ”digga Jeesuksen stailia”, koska hänessä oli vähän samaa kapinallismieltä kuin 1960-luvun hippiliikkeessä, mutta että hän ei

tarvitse ”vanhentunutta turistiopasta henkimaailmaan”. Sen sijaan hän haluaa tehdä omat nuottinsa niin musiikissa kuin uskomisessakin: ”Uskon, että on olemassa henkimaailma ja eri ulottuvuuksia, mutta uskoni ei noudata järjestyneitä kaavoja, vaan olen poiminut totuuksia omalla tavallani.”

USKONTOJEN ERI ULOTTUVUUDET YKSILÖN JA YHTEISKUNNAN NYKYPÄIVÄSSÄ

Ruotsalainen uskonnontutkija Lise-Lotte Frisk on koonnut viisi keskeistä muutosilmiötä nykypäivän länsimaiselta uskontokentältä. Hänen jäsentelynsä kuvaa hyvin myös ne näkökohdat, jotka PCCR-projektissa nousivat esiin suomalaisessa kontekstissa.

(1) Eklektisyys ja yhteensulautuminen. Eklektisyys tarkoittaa sekä eri tahoilta saatujen vaikutteiden yhdistämistä että avoimuutta uusille ideoille. Uskontojen yhteensulautumista kutsutaan tutkimuksessa synkretismiksi. Käsite kuvaa uskontomuotoja, jotka ovat kahden tai useamman alkuperäisen tradition sekoitusta. Synkretismi on perinteisesti ymmärretty kielteiseksi ilmiöksi: uusi fuusio on nähty alkuperäisen, ”aidon” perinteen vääristymisenä tai trivialisoitumisena. Nykyään luovia yhteensulautumisia pidetään kuitenkin laajasti sekä luonnollisina ja ongelmattomina että myönteisenä ja rikastuttavana kehityksenä pikemminkin kuin epäilyttävänä turmeltumisena. Kärkevät vastakkainasettelut, joissa ihminen kuuluu joko yhteen tai toiseen uskuntoon tai ei välitä uskonnosta ollenkaan, antavat tilaa joustavimmille tavoille luoda omaa katsomuksellista identiteettiä. Ihminen ei välttämättä näe itseään vain joko uskovaisena tai maallistuneena. Yksittäiset elämäntilanteet ja

asiayhteydet tuovat omasta mielenmaisemasta esille erilaisia ulottuvuuksia.

(2) Henkilökohtaiset kokemukset mielummin kuin ideologia. Aikaamme määrittää ennen kaikkea yksilökeskeisyys, mikä näkyy myös uskontojen kentällä. Systemaattiset teologiset ja ideologiset jäsentelyt, jotka luovat elämälle äyllisen rakenteen, eivät innosta nykyihmistä, joka mielummin luottaa omaan arvioonsa ja kokemuksiinsa. Jos jokin ”tuntuu oikealta”, ”toimii minulle” tai koskettaa, siihen luotetaan – riippumatta siitä, onko se yhdistettävissä niiden oppien kanssa, jotka omassa uskonnollisessa yhteisössä virallisesti hyväksytään. Henkilökohtaiset kokemukset houkuttavat yhä vahvemmin myös hengen asioissa. Harva jaksaa innostua uskonnollisesta seremoniasta, jossa vain puhutaan ja jossa ei saa aktiivisesti osallistua: sytyttää kynttilöitä, laulaa, meditoida. Nykyihminen kaipaa konkreettisia rituaaleja, joiden kautta aktivoidaan kehoa ja tunteita, eikä vain ajatuksia ja älyä.

(3) Radikaali tasavertaisuus ja yksilön itsemääräämisoikeus. Kysymys representaatiosta tulee yhä tärkeämmäksi uskonnollisissa yhteyksissä: Kuka saa puhua puolestani? Kuka edustaa minua ja millä valtuudella? Luottamus uskonnollisia johtajia kohtaan vähenee ja sen tilalle nousee jokaisen ihmisen oikeus itse määritellä, miten uskoa ja elää. ”Uskon kyllä, mutta en niin kuin pappi/rabbi/imaami/guru opettaa”, on usein kuultu mielipide. Radikaalia tasavertaisuutta voidaan tulkita monin, jopa ristiriitaisin tavoin. Joillekin se tarkoittaa pyrkimystä päästä eroon epäoikeudenmukaisuuksista, jotka perustuvat esimerkiksi sukupuoleen, seksuaaliseen suuntautumiseen tai luokkaeroihin. Toisille se tarkoittaa uskonnollisen yhteisön sisäisen arvoasteikon tasoittamista niin, että johdon ja tavallisen jäsenen välinen

kuilu kapenee, vaikka toisia rajoja edelleen vartioitaisiinkin tarkoin (esimerkiksi miesten ja naisten tai jäsenien ja ulkopuolisten välillä).

(4) Minä itse ja ihmisten maailma mieluummin kuin yliluonnollinen. Ihmisen omaan elämään ja hänen tarpeisiinsa keskittyvät henkisyiden muodot kasvattavat suosiota, samalla kun ne, jotka syventyvät etupäässä ylimaalliseen ulottuvuuteen, jumaliin tai henkiolentoihin, eivät herätä entisenkaltaista laajaa kiinnostusta. Tämänpuoleinen on houkuttelevampi kuin tuonpuoleinen. Tämän vuoksi moni tuntee vetoa hengellisiin käytäntöihin, jotka keskittyvät yksilön kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin. Tällaisia ovat esimerkiksi *mindfulness*, jooga ja meditaatio, erilaiset *healing*-menetelmät, itsehoitokurssit, sekä ruokavaliot ja valmennusohjelmat, joissa tiedostetaan henkinen ulottuvuus. Itämaisten uskontojen vaikutuksesta myös länsimainen jumalakuva on muuttumassa. Persoonallisen olennon sijaan moni ymmärtää jumalallisen ulottuvuuden abstraktina hengellisenä periaatteena, järjestyksenä tai energiana.

(5) Onni tässä ja nyt eikä kuoleman jälkeen. Perinteisesti monen maailmanuskonnon opit ovat keskittyneet maallisen elämän jälkeiseen tilaan ja siihen, miten ihmisen pitäisi elää tavoittaakseen tämän paratiisin tai paremmat olosuhteet. Näin ollen ihminen saavuttaa toivotun päämäärän vasta kuolemansa jälkeen. Nykyään on yhä tavallisempaa, että ihminen haluaa elää tässä ja nyt myös uskonnollisuudessaan ja panostaa hyvään elämään maan päällä mieluummin kuin kerätä aarteita näkymättömään taivaaseen. Tämän seurauksena kulutuksesta on tullut tärkeämpi osa nykypäivän uskonnollisuutta: ostamme tuotteita, kursseja ja kokemuksia, joista rakennamme omaa hengellistä itsetoteuttamisprojektiämme. Toinen ulottuvuus, jonka

merkitys kasvaa, on populaarikulttuuri. Musiikin, elokuvien, taiteen ja kirjallisuuden avulla oma moraalikäsitys ja minäkuva vahvistuvat. Populaarikulttuuri myös levittää uskonnollisia ja vakaumuksellisia käsitteitä ja käytäntöjä ympäri maailmaa. Monelle ihmiselle taide-elämys itsessään on hengellinen kokemus, jossa pyhän läsnäolo aistitaan kouriintuntuvammin kuin esimerkiksi kirkon perinteisissä rituaaleissa.

Kiinnostavaa kyllä, nämä esitellyt Friskin näkökohdat uskonnolliseen muutokseen eivät kuvasta vain liberaaleja ja kosmopoliittisia uushenkisiä ryhmiä, vaan ne pätevät myös valtakirkon muutosten kuvaamisessa. Perinteisten uskonnollisten instituutioiden sisällä muutos noudattaa samankaltaisia piirteitä: yksilön kokemukselle annetaan enemmän tilaa, hierarkioita höllennetään ja painopiste siirtyy maanpäälliseen elämään. Myös uskonnolliset ja aatteelliset äärijärjestöt voivat olla hyvin eklektisiä toiminnassaan, korostaa tunteita ja etsiä inspiraatiota laajalta kansainväliseltä kentältä.

EKOLOGIA, RUOKA JA KULUTUS USKONNON UUSINA KENTTINÄ

Keskustelua uskontojen eri ulottuvuuksista ja pinnalla olevista ilmiöistä voidaan havainnollistaa esimerkeillä haastattelumateriaalista, jota kerättiin edellä mainitussa Åbo Akademien tutkimusprojektissa. Juuri moninaisuus, eklektisyys ja taipumus sulattaa yhteen vaikutteita ja käytäntöjä eri uskonnollisista ja kulttuurisista lähteistä leimasivat haastateltavien vastauksia. Joskus tämä tuli näkyvästi esille, kuten keskustelussa taiteilijan kanssa, jolle ortodoksisen kirkon ikivanhat rituaalit toivat tunteen yhteenkuuluvuudesta

ja historian jatkumosta, buddhalainen meditaatio antoi rauhaa sielulle ja erilaiset holistiset parannusrituaalit auttoivat rakentamaan uutta suhdetta kehoon. Samaaninen rummutuspiiri taas antoi tilaa ekoajattelulle, joka oli lähellä hänen sydäntään. Näistä langoista taiteilija punoi kudoksen, joka kannatteli hänen elämäänsä. Toisissa haastatte- luissa nämä virtaukset kulkivat pinnan alla. Vapaakirkollis- ten karismaattisessa *healing*-ryhmässä askel moninaisuutta kohden muodostui pienemmästä, mutta tässä yhteydessä käänteentekevästä hyppäyksestä: yhteistyöstä muiden kris- tittyjen yhteisöjen kanssa.

Tutkimusprojekti nosti myös esille sisäisen moninai- suuden yhteisöissä, joita olemme tottuneet pitämään yhte- näisinä ja yksimielisinä. Suomen islamilaisen neuvoston (SINE) perustamiseen vuonna 2006 johtanut prosessi on hyvä esimerkki: vasta pitkien ja vaikeiden neuvottelujen jälkeen saatiin aikaiseksi neuvosto, joka oli tarpeeksi moni- arvoinen Suomen muslimien etnisyyteen, ikään, uskonnol- liseen suuntautumiseen, perinteisiin, kieliin, sukupuoleen ja teologiaan nähden. Sivustakatsoja ei aina tule ajatel- leeksi, että maamme muslimit ovat näin monivivahteinen ja värikäs yhteisö jo itsessään.

Toinen valottava esimerkki on ekologisuus. Omistau- tuminen kestävän kehityksen edistämiseen liitettiin aikai- semmin poliittiseen toimintaan ja useimmiten vasem- mistolaiseen ideologiaan, joka oli skeptinen järjestynyttä uskonnollisuutta kohtaan. Nykyään kuitenkin maalli- set ja hengelliset näkökannat kohtaavat usein myös sil- loin, kun keskustellaan ihmisen eettisestä vastuusta luonnosta. Ympäristökysymykset tarjoavat ihmisille konk- reettisen areenan, jossa kohdata ja yhdistää voimiaan ja saada inspiraatiota eri uskontojen opeista sekä eettisistä

ja ideologisista näkemyksistä. Rajat eri toimijoiden välillä väljentyvät. Samalla ympäristöliikkeen kieli löytää tiensä esimerkiksi kirkon keskusteluihin (ekopaasto, moniuskonnolliset ympäristöaloitteet) ja uskonnoista lainatut sanat, kuten sielu, synti ja energia, esiintyvät sekulaarissa ympäristökeskustelussa.

Myös ruoka ja syöminen ovat nykypäivänä tärkeitä eettisten ja uskonnollisten kantojen ilmaisumuotoja. Luopumalla jostain ruoka-aineesta tai suosimalla jotain toista näytämme maailmalle, kuka olemme, mihin uskomme ja minkä arvojen varassa haluamme elää. Etenkin nuorille ruokaan liittyvistä valinnoista on tullut tärkeä tapa määritellä ja viestittää omaa vakaumuksellista identiteettiään. Ruokavalinnoilla otetaan kantaa kysymyksiin vallasta, politiikasta ja kulutuksesta mutta myös näkemyksiin ruumiin ja sielun vuorovaikutuksesta, eettisyydestä ja vastuusta. Myös yksilön kokemukset ja sosiaaliset suhteet vaikuttavat hänen ruokaan liittyvään hengelliseen suhtautumiseensa.

Kulutsideologiat ja kulutuskäyttäytyminen valaisevat, miten uskonnolliset ja vakaumukselliset ajatukset ilmenevät muuttuvassa maailmassa. Jos ei halua määritellä itseään uskonnollisen järjestön jäsenyyden kautta ja rakentaa elämäänsä sen antamien ohjeiden ympärille, ihminen voi mainiosti luoda eettisen ja hengellisen minänsä kuluttamalla. Tämä tapahtuu konkreettisilla teoilla: valitsemalla, mitä syö, mitä ostaa, miten hoitaa kehoaan ja terveyttään, mitä medioita seuraa ja miten käyttää vapaa-aikaansa.

MITÄ TAPAHTUI LUTERILAISELLE SUOMELLE?

Olen tarkastellut uskonnon uusia ulottuvuuksia maallistumisen jälkeisessä Suomessa lisääntyneen moninaisuuden

linssin lävitse. Vaikka uskonnon ja henkisyyden uutta näkyvyyttä yhteiskunnassamme on tarkasteltu enimmäkseen yksilön itsensä toteuttamisen näkökulmasta, ei voida ohittaa sitä tosiasiaa, että uskonnot nousevat yhä useammin esille myös väkivallan, kiistojen, sotien ja terrorismin yhteydessä. Uskontojen yhteyksiä kiihkokansallismielisyyteen, radikalisoitumiseen ja erilaisiin ääri-ilmiöihin puntaroidaan usein julkisuudessa. Jälkimaallistuminen ei ole yksioikoinen tie, joka vie kaikki ihmiset samassa tahdissa kohti lisääntyntä moninaisuutta ja kokeilemisen intoa. Kehityskululla on myös vastarinta, joka on uskonnollinen, aatteellinen ja poliittinen: uutta vastaan taistellaan kiihkeästi luomalla ja puolustamalla ihannekuvia menneen maailman yhtenäisestä kansasta, uskosta ja kulttuurista.

Yhteiskunnan moniarvoistuminen ei automaattisesti avarra näkemyksiämme. Joillekin moninaisuus ja hengellisen kentän uudet valinnanmahdollisuudet ovat tervetulleita vapauttajia tukahduttavasta yksitoikkoisuudesta. Toisille ne ovat pelottavia uhkia, jotka tuhoavat tutun ja turvallisen maailman. Maailma ei todennäköisesti koskaan ole ollut niin yksinkertainen kuin nostalgisissa haaveissa kuvitellaan, mutta ajatus siitä, että kaikki oli ennen selkeämpää, turvallisempaa ja yksiselitteisempää, houkuttaa tuhansista vaihtoehdoista muodostuu hämmentävä pakko-paita. Lisäksi on hyvä muistaa, että nämä vaihtoehdot eivät ole poliittisista ja yhteiskunnallisista syistä kaikkien ulottuvilla. Valinnanvara on ylellisyys, josta vain harva voi nauttia. Kaikki nämä reaktiot ovat osa kohtaamistamme globalisaation ja uuden moniuskontoisen ja monikulttuurisen todellisuuden kanssa.

Onko Suomi siis muuttunut luterilaisesta maasta moniuskontoiseksi maaksi, vai onko luterilaisuus edelleen

pinnan alla vaikuttava perusvire? Tarjoaako kirkon avoin linja vastauksen kysymykseen, miksi niin moni suomalainen on luterilaisen kirkon jäsen, vaikka omassa hengellisessä elämässään olisi joko uskonnollisesti välinpitämätön tai uushenkisen eklektinen?

Arkkipiispa Kari Mäkinen otti kantaa näihin kysymyksiin kirkolliskokouksen avauspuheenvuorossaan toukuussa 2016. Hän muistuttaa, että suomalaisuus ja luterilaisuus eivät mene yksi yhteen: Suomessa on monia muitakin katsomuksia kuin luterilaisuus ja luterilaisuus itsessään on maailmanlaajuinen, monikulttuurinen ilmiö. Kuitenkin luterilaisuus on hänen mielestään vielä erottamaton osa suomalaista yhteiskuntaa ja arvomaailmaa. Reformaatiosidonnainen mutta perusteellinen muutoslake on muovannut suomalaista yhteiskuntaa perinpohjaisesti viisisataa vuotta. Sen jälkeä tavoittaa perinteistä, kertomuksista ja mielikuvista vielä tänäänkin, vaikka suurimmalla osalla suomalaisista ei ole enää minkäänlaista tietoa suhdetta reformaatioon. Etenkin, Mäkinen korosti, luterilaisen perinnön tavoittaa yhteiskunnallisessa eetosessa: puolustamalla hyvinvointivaltiota sekä luomalla avointa, osallistavaa, kansainvälistä ja vastuunkantavaa yhteiskuntaa. Näin ollen arkkipiispa ainakin omalta osaltaan tukee Woodheadin oletusta, että kirkon avoimuus on avain sen sitkeyteen läsnäoloon. Merkkivuotena 2017 yhtenäisen, luterilainen Suomi on todellisuus vain niille, jotka romantisoivasti katsovat taaksepäin. Silti kysymykseen siitä, onko luterilaisesta Suomesta tullut moniuskontoinen Suomi, voi vastata sekä kyllä että ei.

LISÄLUKEMISTA

Ketola, Kimmo, Ruth Illman, Riitta Latvio & Jussi Sohlberg (tulossa 2017). *Monien uskontojen ja katsomusten Suomi – De många religionernas och åskådningarnas Finland*. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

Nynäs, Peter, Ruth Illman & Tuomas Martikainen (2015). On the Outskirts of 'the Church'. Diversities, Fluidities and New Spaces of Religion in Finland. Zürich: LIT Verlag.

Reformaation merkkivuoden verkkosivut: www.reformaatio2017.fi/

Sohlberg, Jussi (2016). Suomi maallistuu, moninaistuu uskonnollisesti, mutta myös luterilaisuus säilyy. Yle. yle.fi/aihe/artikkeli/2016/03/02/kirkon-tutkija-jussi-sohlberg-suomi-maallistuu-moninaistuu-uskonnollisesti.